

บทที่ 6

กรณีเกี่ยวกับพระภิกษุ

พระภิกษุ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะมรคกมีบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุ ไม่ว่าจะเป็นกรณีพระภิกษุเป็นทายาทโดยธรรมหรือทายาทผู้รับพินัยกรรม และได้กล่าวถึงในแง่มุมที่พระภิกษุถึงแก่มรณภาพ ทรัพย์สินที่พระภิกษุมีก่อนอุปสมบทกับหลังอุปสมบท ทรัพย์สินเหล่านั้นจะตกแก่ผู้ใด ซึ่งในเรื่องพระภิกษุนี้มีความเกี่ยวพันกับชีวิตคนไทยมาแต่โบราณ และในกฎหมายลักษณะศั้วเมียบลักษณะมรคกก่อนประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์บรรพ 5 บรรพ 6 ที่ใช้ในปี พ.ศ. 2478 ได้บัญญัติกล่าวถึงพระภิกษุเช่นเดียวกันซึ่งในกฎหมายลักษณะมรคกมีบัญญัติไว้ใน ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 มาตรา 1623 มาตรา 1624 ซึ่งจะแยกพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

1. กรณีพระภิกษุเป็นทายาท
2. กรณีพระภิกษุเป็นเจ้ามรดก

1. กรณีพระภิกษุเป็นทายาท

ตามกฎหมายลักษณะมรคก บทที่ 36 บัญญัติว่า “ภคฤหัสถ์มรณภาพ บิดาแลญาติพี่น้องลูกหลานเป็นเจ้าภิกษุอยู่ในสิกขาบทแล้ว จะไปเอาทรัพย์มรดกภคฤหัสถ์นั้นมิได้ เหตุว่าเป็นบุตรพระเจ้าแล้วภคฤหัสถ์ผู้มรณภาพนั้นอุทิศไว้ถวายสวัญญาณกทรัพย์ อวิญญาณกทรัพย์แก่เจ้าภิกษุผู้เป็นญาติพี่น้องลูกหลานจึงจะรับเอาทรัพย์ทั้งนั้นเป็นของพระภิกษุได้”

หมายความว่า ถ้าภคฤหัสถ์มรณภาพ บิดา มารดา ญาติ พี่น้อง ลูกหลาน เป็นพระภิกษุในสิกขาบทจะไปเอามรดกของภคฤหัสถ์ไม่ได้ เพราะถือว่าพระภิกษุไปบวชนั้นเป็นการถวายตัวแล้ว เช่น บิดาของพระภิกษุตาย พระภิกษุไม่มีสิทธิจะได้รับมรดก แต่ถ้าในกรณีบิดาทำพินัยกรรมไว้ยกมรดกให้พระภิกษุ พระภิกษุก็มีสิทธิได้มรดกตามกฎหมายเก่า

สำหรับกฎหมายปัจจุบันในกรณีที่พระภิกษุเป็นทายาทมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1622 บัญญัติว่า “พระภิกษุนั้นจะเรียกร้อยเอาททรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมไม่ได้ เว้นแต่จะได้สืบทอดจากสมณเพศมาเรียกร้อยเอาทในกำหนดอายุความตาม มาตรา 1754

แต่พระภิกษุนั้น อาจเป็นผู้รับพินัยกรรมได้”

จากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพระภิกษุสามารถเป็นทายาทได้ตามกฎหมายไม่ว่าจะเป็นในฐานะทายาทโดยธรรมหรือทายาทผู้รับพินัยกรรม เว้นแต่กฎหมายกำหนดข้อห้ามไว้ว่า ถ้าพระภิกษุเป็นทายาทโดยธรรมในระหว่างอยู่ในสมณเพศ ทายาทอื่นไม่ยอมแบ่งทรัพย์มรดกให้ พระภิกษุจะเรียกร้อยเอาททรัพย์มรดกไม่ได้ การเรียกร้อยเอาททรัพย์มรดกดังกล่าวคือ การนำคดีขึ้นฟ้องร้องต่อศาลพระภิกษุจะเรียกร้อยเอาททรัพย์มรดกได้ต่อเมื่อได้สืบทอดจากสมณเพศเสียก่อน และต้องมาเรียกร้อยเอาทภายในกำหนดอายุความ 1 ปี นับแต่เมื่อเจ้ามรดกตาย หรือนับแต่เมื่อรู้หรือควรได้รู้ถึงความตายของเจ้ามรดกตาม มาตรา 1754 อย่างไรก็ดี อายุความเรียกร้อยเอาททรัพย์มรดกนี้ ต้องอยู่ในบังคับของอายุความในวรรคท้ายของมาตรา 1754 ด้วย คือจะเรียกร้อยเอาททรัพย์มรดกตามสิทธิเมื่อพ้นกำหนด 10 ปี นับแต่เจ้ามรดกถึงแก่ความตายไม่ได้

การเรียกร้อยเอาททรัพย์มรดกที่ถูกจำกัดห้ามตามมาตรา 1622 นั้น หมายถึงเฉพาะการฟ้องร้องหรือเสนอเป็นคดีต่อศาลเท่านั้น การร้องสอดและฟ้องแย้งเกี่ยวกับทรัพย์มรดกพระภิกษุทำได้

นอกจากนี้พระภิกษุที่เป็นทายาทโดยธรรมอาจทำสัญญาแบ่งปันทรัพย์มรดกในระหว่างทายาทด้วยกันเองได้ เพราะตาม ป.พ.พ.มาตรา 1750 บัญญัติว่า “การแบ่งปันทรัพย์มรดกนั้นอาจทำได้โดยทายาทต่างเข้าครอบครองทรัพย์สินเป็นส่วนสัดหรือโดยการขายทรัพย์มรดกแล้วเอาเงินที่ขายได้มาแบ่งปันกันระหว่างทายาท

ถ้าการแบ่งปันมิได้เป็นไปตามวรรคก่อน แต่ได้ทำโดยสัญญาจะฟ้องร้องให้บังคับคดีหาได้ไม่ เว้นแต่จะมีหลักฐานเป็นหนังสืออย่างหนึ่งอย่างใด ลงลายมือชื่อฝ่ายที่ต้องรับผิดชอบหรือตัวแทนของฝ่ายนั้นเป็นสำคัญ ในกรณีเช่นนี้ให้นำมาตรา 850, มาตรา 852 แห่งประมวลกฎหมายนี้ว่าด้วยประนีประนอมยอมความมาใช้บังคับโดยอนุโลม”

จากมาตรา 1750 จะเห็นได้ว่าพระภิกษุอาจทำสัญญาแบ่งปันทรัพย์มรดกระหว่างทายาทได้ตามมาตรา 1750 วรรคสอง ซึ่งจะมีผลทำให้ทายาทแต่ละคนต่างได้รับสิทธิใหม่ตามสัญญานั้น ส่วนสิทธิเดิมในฐานะเป็นทายาทโดยธรรมย่อมหมดสิ้นไป หากต่อมามีฝ่ายใดผิดสัญญาไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงแบ่งทรัพย์มรดกนี้ พระภิกษุก็มีสิทธิฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาลให้รับรองสิทธิหรือบังคับตามสัญญาแบ่งทรัพย์มรดกนั้นได้ ไม่เป็นการต้องห้ามตามมาตรา 1622 อีกแล้ว เพราะกรณีไม่ใช่เป็นการเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะเป็นทายาทโดยธรรม แต่เป็นไปในฐานะคู่สัญญาแบ่งทรัพย์มรดกโดยตรง

ตามมาตรา 1622 นี้ เป็นเรื่องที่ห้ามพระภิกษุที่เป็นทายาทโดยธรรมฟ้องร้องเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในระหว่างที่ยังบวชเป็นพระภิกษุอยู่ แต่ถ้าเป็นเรื่องที่พระภิกษุถูกทายาทคนอื่น ๆ ฟ้องร้องเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกบ้าง พระภิกษุก็สามารถเข้าเป็นคู่ความต่อสู้คดีกับทายาทอื่น ๆ เรื่องมรดกได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 341/2495 โจทก์ฟ้องเรียกที่ดินและบ้านเรือนจากจำเลยโดยอ้างว่ามรดกตกให้โจทก์แต่ผู้เดียว แต่ทางพิจารณาได้ความว่า เป็นมรดกของผู้ตายตกได้แก่โจทก์และจำเลย ดังนี้ศาลก็อาจพิพากษาให้โจทก์รับส่วนแบ่งไปได้ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา 142 ส่วนข้อที่ผู้มีส่วนควรได้มรดกอาจจะมีนั้นก็เป็นเรื่องของผู้นั้นจะต้องร้องขอมาเองหาใช่เป็นหน้าที่ของศาลไม่

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1622 เป็นบทบัญญัติห้ามมิให้พระภิกษุเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรม แต่ถ้าพระภิกษุถูกฟ้องเป็นจำเลยแล้วศาลพิพากษาให้พระภิกษุได้รับส่วนแบ่งมรดกด้วย ก็ไม่เป็นการขัดกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา 1622

ปัญหาต่อไปว่า ถ้าเจ้ามรดกตาย ทายาทโดยธรรมได้ยื่นฟ้องคดีเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกที่ตกได้แก่ตนไว้ก่อนบวชเป็นพระภิกษุ และต่อมาในระหว่างที่กำลังดำเนินกระบวนการพิจารณาอยู่นั้น ทายาทคนนั้นได้บวชเป็นพระภิกษุ พระภิกษุนั้นก็มีสิทธิที่จะดำเนินคดี

ต่อไปได้ เพราะการดำเนินกระบวนการพิจารณาต่อไปนั้นไม่ใช่เป็นการฟ้องคดีหรือการเรียก ร้องทรัพย์มรดก

แต่ถ้าทายาทโดยธรรมผู้นั้นไม่ได้ยื่นฟ้องไว้ก่อนอุปสมบทแต่เมื่อเจ้ามรดกตาย แล้ว ทายาทผู้นั้นจึงอุปสมบทเป็นพระภิกษุภายหลังเจ้ามรดกตายแล้ว ทายาทผู้นั้นจะ ฟ้องร้องเรียกทรัพย์มรดกในระหว่างที่เป็นพระภิกษุได้หรือไม่

ศาสตราจารย์โชค จารุจินดา ให้ความเห็นในเรื่องนี้ไว้ในหนังสือ “คำอธิบาย กฎหมายลักษณะมรดก” ว่า “การที่มาตรา 1622 ห้ามไม่ให้พระภิกษุเรียกร้องเอาทรัพย์ มรดกในฐานะเป็นทายาทโดยธรรม ก็โดยถือว่าผู้ที่อุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว ย่อมเป็น ผู้สละแล้วไม่กังวลในการสะสมทรัพย์สมบัติ จึงไม่ชอบที่จะเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกใน ในฐานะเป็นทายาทโดยธรรมดังกล่าวข้างต้น เมื่อความประสงค์ของกฎหมายมีอยู่ดังนี้ มาตรา 1622 จึงน่าจะมีความหมายว่า ในขณะที่มรดกตกทอดไปยังทายาท ทายาทนั้น เป็นพระภิกษุอยู่แล้ว หากทายาทอื่นไม่ยอมแบ่งให้โดยดี ก็ไม่ชอบที่พระภิกษุจะเป็น กังวลในทรัพย์มรดกนั้นแต่ถ้าขณะเจ้ามรดกตาย ทายาทยังไม่ได้อุปสมบท ทายาทผู้นั้น ย่อมมีอำนาจเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกอยู่แล้วเช่นเดียวกับทายาทอื่นหรืออาจดำเนินการฟ้อง ร้องคดีแล้วจึงอุปสมบทก็ได้ การอุปสมบทจึงไม่ควรเป็นเหตุตัดสิทธิที่มีอยู่แล้วก่อน อุปสมบทนั้น จึงเห็นว่าถ้าทายาทอุปสมบทเป็นพระภิกษุภายหลังเจ้ามรดกตายแล้ว ทายาทผู้นั้นย่อมมีอำนาจเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกในฐานะทายาทโดยธรรมได้ โดยไม่ ต้องเสียจากสมณเพศเสียก่อน ไม่ต้องห้ามตามมาตรา 1622”

เมื่อพระภิกษุเป็นทายาทได้ พระภิกษุย่อมมีสิทธิที่จะใช้สิทธิในฐานะเป็นทายาท เรียกร้องหรือฟ้องร้องผู้อื่นที่พระภิกษุได้รับมรดกตกทอดมาได้ เพราะมรดกตกแก่ทายาท ทันทีโดยผลของกฎหมายตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1599 เช่น มีคนมา บุกรุกที่ดินหรือครอบครองโดยไม่มีข้ออ้างของกฎหมาย พระภิกษุฟ้องได้ทันทีโดยไม่ ต้องเสียจากสมณเพศ เพราะไม่ใช่เรียกร้องหรือฟ้องร้องเอาทรัพย์มรดกเป็นคดีมรดก เป็น

การฟ้องร้องเพื่อสงวนรักษาสีทธิในทรัพย์สินหรือติดตามหรือเอาคืนในทรัพย์สิน ซึ่งพระ
ภิกษุ เป็นเจ้าของกรรมสิทธิตามมาตรา 1336 กรณีเหล่านี้ไม่ต้องห้ามตามมาตรา 1622

คำพิพากษาฎีกาที่ 779/2485 พระภิกษุได้รับมรดกที่ดินมาแล้วให้บุคคลอื่น
อาศัยยืมห้องขับไล่ได้ ไม่ใช่เป็นเรื่องทายาทฟ้องเรียกทรัพย์มรดกของผู้ตาย โจทก์
ไม่จำเป็นต้องสืบจากสมณเพศก็ฟ้องจำเลยได้

ในการที่พระภิกษุเป็นทายาทพระภิกษุนั้นอาจเสียไปซึ่งสิทธิในมรดกได้ตาม
ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1599 วรรคสอง เช่น พระภิกษุอาจเสียไปซึ่ง
สิทธิในมรดกโดยอายุความตามมาตรา 1754 ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 408/2510 (ประชุมใหญ่) เจ้ามรดกมีบุตร 6 คน คนหนึ่งคือ
ร. อุปสมบทเป็นพระภิกษุก่อนเจ้ามรดกตายตลอดมาจนบัดนี้เป็นเวลา 20 ปีแล้ว ไม่ได้
ร่วมเข้ามาครอบครองทรัพย์มรดก คงมีแต่โจทก์ จำเลย และทายาทของบุตรเจ้ามรดกอีก
คนหนึ่งซึ่งตายภายหลังเจ้ามรดกตาย

ศาลฎีกาวินิจฉัยโดยที่ประชุมใหญ่ให้แบ่งมรดกออกเป็น 5 ส่วนเท่า ๆ กัน (ซึ่ง
ไม่รวมถึงพระภิกษุที่เป็นบุตรของเจ้ามรดกด้วย)

ข้อสังเกต

จากฎีกาฉบับนี้จะเห็นได้ว่ามีฎีกาฉบับนี้การฟ้องร้องระหว่างทายาทโดยธรรม
ด้วยกันไม่ได้ฟ้องภายใน 1 ปี นับแต่เจ้ามรดกตายและพระภิกษุก็ไม่ได้สืบจากสมณเพศ
มาเรียกทรัพย์มรดกภายในอายุความ 1 ปี ตามมาตรา 1754 และไม่ได้ร่วมครอบ
ครองทรัพย์มรดกกับทายาทอื่น ถึงแม้คำพิพากษาฎีกาในคดีนี้ไม่ได้ชี้ขาดว่าพระภิกษุ ร.
เสียสิทธิในมรดก โดยอายุความตามมาตรา 1754 หรือไม่ เป็นแต่ชี้ขาดว่ามรดกแบ่งเป็น
กี่ส่วนเท่านั้น เพราะพระภิกษุ ร.ไม่ได้เข้ามาเป็นคู่ความในคดีนี้ แต่ในการพิจารณาเห็น
ไว้ว่าแม้พระภิกษุ ร. สืบจากสมณเพศมาฟ้องร้องทรัพย์มรดกเมื่อทายาทอื่นไม่ให้คดีก็ขาด

อายุความแล้ว พระภิกษุยอมเสียสิทธิในมรดกโดยอายุความ ดังนั้น ศาลฎีกาจึงวินิจฉัยให้มรดกแบ่งเป็น 5 ส่วน

แต่ถ้าทายาทฟ้องขอแบ่งมรดกซึ่งกันและกันภายในอายุความ 1 ปี ตามมาตรา 1754 และมีทายาทโดยธรรมคนหนึ่งเป็นพระภิกษุ แม้พระภิกษุจะไม่เข้ามาเป็นคู่ความด้วยศาลฎีกาได้ตัดสินให้แบ่งส่วนถึงพระภิกษุรูปนั้นด้วย

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1026/2519 ที่พิพาทเป็นมรดกตกทอดแก่โจทก์ทั้งสองจำเลยทั้งสองและพระภิกษุ ร. ผู้เป็นทายาท และนับแต่วันที่เจ้ามรดกตายจนถึงวันที่โจทก์ฟ้องขอแบ่งที่พิพาทจากจำเลยยังไม่พ้นกำหนด 1 ปี ยังอยู่ภายในอายุความที่พระภิกษุ ร. จะสีกจากสมณเพศมาเรียกร้องขอแบ่งได้ตาม ป.พ.พ. มาตรา 1622 ดังนี้ ต้องแบ่งที่พิพาทออกเป็น 5 ส่วน โจทก์ได้คนละ 1 ใน 5

มาตรา 1622 ห้ามพระภิกษุให้เรียกร้องในฐานะที่เป็นทายาทโดยธรรมเท่านั้น มิได้ห้ามมิให้เรียกร้องในฐานะเป็นผู้รับพินัยกรรมด้วย เพราะเป็นการที่เจ้ามรดกตาย ทรัพย์สีกตามพินัยกรรมตกแก่พระภิกษุโดยเฉพาะเจาะจง ชอบที่พระภิกษุจะเรียกร้องเอาได้ไม่ถือว่าเป็นการกั่วงวลในการสะสมทรัพย์สมบัติและเรียกร้องได้โดยไม่ต้องสีกจากสมณเพศตามมาตรา 1622 วรรคสอง

นอกจากนี้การที่พระภิกษุฟ้องแบ่งมรดกที่พิพาทซึ่งครอบครองร่วมกันมาก่อนที่จะได้อุปสมบทจึงเป็นการฟ้องในฐานะที่พระภิกษุเป็นเจ้าของรวมมิใช่ในฐานะเป็นทายาทโดยธรรม พระภิกษุจึงมีอำนาจฟ้องได้ ไม่อยู่ในบังคับของ ป.พ.พ.มาตรา 1622

คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 470/2535 โจทก์ฟ้องว่าหลังจาก ห.ตาย โจทก์และ ล.ได้รับมรดกที่พิพาทและร่วมกันครอบครองโดยมิได้แบ่งแยก ต่อมา โจทก์ไปอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และ ล.ตาย จำเลยซึ่งเป็นบุตรของ ล.ไปขอออก น.ส. 3 ก. เป็นของตนฝ่าย

เดียว ขอให้ศาลบังคับให้จำเลยแบ่งที่พิพาทให้เป็นกรณีโจทก์ฟ้องในฐานะที่โจทก์เป็นเจ้าของรวมมิใช่ในฐานะเป็นทายาทโดยธรรมเรียกร้องเอาทรัพย์มรดกตาม ป.พ.พ.มาตรา 1622 เพราะเมื่อ ห.ตาย โจทก์และ ล.ได้รับมรดกมาแล้ว ที่พิพาทจึงไม่ใช่มรดกของ ห. อีกต่อไป แต่เป็นทรัพย์สินร่วมกันของโจทก์และ ล. เมื่อจำเลยไม่ยอมแบ่งที่พิพาทให้โจทก์ยอมเป็นการโต้แย้งสิทธิของโจทก์ ในกรณีเช่นนี้ โจทก์จึงมีอำนาจฟ้อง แม้โจทก์จะเป็นพระภิกษุก็ไม่มีกฎหมายห้ามฟ้อง

2. กรณีพระภิกษุเป็นเจ้ามรดก

กรณีที่พระภิกษุเป็นเจ้ามรดก ควรเทียบกฎหมายลักษณะมรดกบทที่ 36 ซึ่งบัญญัติว่า “ภิกษุจุติจากอาตมาภาพ และคฤหัสถ์จะป็นเจ้ามรดกนั้นมิได้ เหตุว่าเขาทำบุญให้แก่เจ้าภิกษุ เป็นของอยู่ในอารามท่านแล้ว ถ้าเจ้าภิกษุอุทิศไว้ให้ท่านแก้คฤหัสถ์จึงจะรับทานท่านได้ อนึ่งถ้าคฤหัสถ์มรณภาพ มีมารดาญาติพี่น้องลูกหลาน เป็นเจ้าภิกษุอยู่ในสิกขาบทแล้ว จะป็นเอาทรัพย์มรดกคฤหัสถ์นั้นมิได้ เหตุว่าเป็นบุตรพระเจ้าแล้ว ถ้าคฤหัสถ์ผู้มรณภาพนั้นอุทิศไว้ถวายสวัญญาณกทรัพย์หรืออวิญญาณกทรัพย์แก่เจ้าภิกษุผู้เป็นญาติพี่น้องหรือลูกหลานจึงรับเอาทรัพย์ทั้งนั้นเป็นของเจ้าภิกษุได้.....ถ้าเจ้าภิกษุจุติจากอาตมาภาพ ทรัพย์นั้นคงเป็นของในอาราม ผู้ใดว่ากล่าวเอา ท่านว่ามีได้เลย”

ตามกฎหมายลักษณะมรดกดังกล่าวนี้ ทรัพย์สินของพระภิกษุผู้มรณภาพ ถ้าเป็นทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท และไม่ได้นำมาปกครองอยู่ในอาราม ย่อมเป็นมรดกของพระภิกษุนั้นอันตกทอดแก่ทายาทโดยธรรม แต่ถ้าเอามาปกครองอยู่ในอารามก็ตกเป็นสมบัติของวัดไม่เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรม ส่วนทรัพย์สินที่ได้มาระหว่างอุปสมบท ไม่ว่าจะได้มาโดยมีผู้ทำบุญถวายหรือได้มาโดยทางใดก็ตาม และจะได้นำเข้าปกครองอยู่ในอาราม หรือไม่ก็ตาม ย่อมตกเป็นสมบัติของวัดเสมอไป เว้นแต่พระภิกษุนั้นจะได้อุทิศไว้ให้เป็นทานแก่ผู้ใด จึงจะตกเป็นของผู้นั้นโดยไม่เป็นสมบัติของวัด

สำหรับสินเดิมและสินสมรสที่พระภิกษุมี อยู่ก่อนอุปสมบท กฎหมายลักษณะผ้าเย็บบทที่ 37 บัญญัติว่า “สามีศรัทธาในพระศาสนา สละภริยาและทรัพย์สิ่งสินและสรรพเหตุบวชเป็นพระภิกษุและสามเณรสินเดิมและสินสมรสของชายสิทธิแก่หญิง” สินเดิม

ของพระภิกษุและศิษย์ส่วนหนึ่งของพระภิกษุดังกล่าวนี้ จึงตกได้แก่หญิงตั้งแต่บวช ไม่เป็นมรดกของพระภิกษุ

กฎหมายในปัจจุบันในกรณีที่พระภิกษุเป็นเจ้ามรดกมีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 และ มาตรา 1624

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1623 บัญญัติว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม”

ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1624 บัญญัติว่า “ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่ และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้”

จากมาตรา 1623 และมาตรา 1624 แยกทรัพย์สินของพระภิกษุได้สองประเภท คือ ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศกับทรัพย์สินที่มีอยู่ก่อนอุปสมบท

1. ทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ

จากมาตรา 1623 ที่บัญญัติว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศนั้น เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพ ให้ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ เว้นไว้แต่พระภิกษุนั้นจะได้จำหน่ายไปในระหว่างชีวิตหรือโดยพินัยกรรม” ซึ่งหมายความว่าทรัพย์สินเหล่านั้นไม่ว่าพระภิกษุจะได้มาโดยประการใด เช่น มีผู้ถวายให้ด้วยความศรัทธา หรือได้มาโดยทางมรดกในฐานะทายาทโดยธรรมหรือผู้รับพินัยกรรมหรือได้มาโดยประการอื่นใดก็ตาม และไม่ว่าพระภิกษุจะนำทรัพย์สินเหล่านี้มาไว้ที่วัดที่จำพรรษาอยู่ หรือไม่ก็ตาม ถ้าพระภิกษุยังไม่มรณภาพ พระภิกษุมีสิทธิจำหน่ายจ่ายโอนใช้สอยได้ ยกให้ใครในขณะที่มีชีวิตหรือเมื่อตายแล้วโดยทางพินัยกรรมก็ทำได้ แต่ถ้าพระภิกษุยังมีทรัพย์สินที่เหลืออยู่ซึ่งเป็นทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุนั้นถึงแก่มรณภาพตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 1623 บัญญัติว่าให้ทรัพย์สินเหล่านั้นตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของ พระภิกษุนั้น พระภิกษุตามที่บัญญัติไว้ในมาตรา 1623 ไม่รวมถึงสามเณรด้วย

ประเด็นแรก ที่จะพิจารณาคือคำว่าตกเป็นสมบัติของ "วัด" วัดนั้นต้องเป็นวัด ตาม พ.ร.บ.คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น หมายถึงวัดที่ พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ตามกฎระเบียบของสงฆ์ ดังนั้น ถ้าพระภิกษุสังกัดอยู่วัดใด แต่ ออกธุดงค์ไปในที่ต่าง ๆ แล้วมรณภาพทรัพย์สินของพระภิกษุตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็น ภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น แต่ถ้าเป็นภิกษุที่ไม่สังกัดในนิายใด ในระเบียบของสงฆ์ไม่ เข้าข่ายตามมาตรา 1623 นี้ ทรัพย์สินของพระภิกษุนั้น ๆ คงตกแก่ทายาทโดยธรรมตาม หลักทั่ว ๆ ไป และพระภิกษุตามความหมายของมาตรา 1623 นี้ ไม่รวมถึงสามเณร นัก พรต นักรบวช และแม่ชีด้วย คงหมายถึงพระภิกษุตามบวรพุทธศาสนาเท่านั้น

คำพิพากษาฎีกาที่ 504/2461 พระจีนเป็นนักพรต ไม่ใช่พระภิกษุสงฆ์

ประเด็นที่สอง ที่จะพิจารณาคือคำว่า "ตกเป็นสมบัติ" ของวัด คำว่าตกเป็น "สมบัติของวัด" นั้น ตกเพราะกฎหมายบัญญัติให้ตกเป็นสมบัติของวัด หรือตกเพราะวัด เป็นทายาทรับมรดกของพระภิกษุนั้น ความคิดเห็นนี้แยกออกเป็นสองฝ่าย

ฝ่ายหนึ่ง เห็นว่าทรัพย์สินของพระภิกษุตกเป็นสมบัติของวัดโดยผลของกฎหมาย ไม่ใช่มรดกเพราะถ้าจะเป็นมรดก กฎหมายก็จะบัญญัติไว้ชัดเจน เช่น ในมาตรา 1624 ใช้คำว่า "ให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรม" มาตรา 1753 ใช้คำว่า "มรดกของ บุคคลนั้นตกทอดแก่แผ่นดิน" แต่มาตรา 1623 นี้ใช้คำว่า "ตกเป็นสมบัติของวัด" และ มาตรา 1623 นี้มาจากกฎหมายมรดกบทที่ 36 บัญญัติว่า "พระภิกษุถึงมรณภาพไม่มี พินัยกรรมให้เป็นมรดกตกเป็นของสงฆ์นั้น...." ซึ่งจะเห็นได้ว่า การใช้ถ้อยคำก็แตกต่าง และมาตรา 1623 มาจากกฎหมายมรดกบทที่ 36 ก็ใช้คำไม่เหมือนกันน่าจะมีความหมาย ที่แตกต่างกัน เพราะถ้ามีความหมายเช่นกฎหมายมรดกบทที่ 36 น่าจะใช้คำว่า "มรดก ตกเป็นของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น" ดังนั้น ผู้ที่เห็นว่าทรัพย์สินทั้งหมดของ

พระภิกษุที่ได้มาในขณะที่อยู่ในสมณเพศตกเป็นสมบัติของวัด คู่สมรสไม่มีสิทธิขอแบ่งทรัพย์สินระหว่างสามีภรรยาคือสินสมรส เจ้าหนี้ของพระภิกษุก็ไม่มีสิทธิบังคับชำระหนี้เอาจากทรัพย์สินเหล่านี้ อนึ่ง ถ้าทรัพย์สินนั้นเป็นที่ดินยอมตกเป็นที่ธรณีสงฆ์ตาม พ.ร.บ. คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 34 บัญญัติว่า "ที่วัดที่ธรณีสงฆ์จะโอนกรรมสิทธิได้ก็แต่โดยพระราชบัญญัติ และห้ามมิให้บุคคลโดยอายุความขึ้นต่อสู้กับวัดในเรื่องทรัพย์สินอันเป็นที่วัดและธรณีสงฆ์" และมาตรา 35 บัญญัติว่า "ที่วัดและที่ธรณีสงฆ์เป็นทรัพย์สินซึ่งไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี" ดังนั้น เจ้าหนี้ ย่อมไม่มีทางบังคับชำระหนี้จากที่ดินนั้นได้เลย

อีกฝ่ายหนึ่ง เห็นว่าแม้มาตรา 1623 จะใช้คำว่า "ตกเป็นสมบัติของวัด" โดยไม่ใช้คำว่า "มรดกตกเป็นของวัด" แต่ลักษณะของการตกเป็นสมบัติของวัดครั้งนี้ก็เพราะความตายนั้น คือการตกทอดซึ่งมรดกนั่นเอง เพียงแต่ไม่ให้ตกแก่ทายาทโดยธรรม แต่ให้ตกแก่วัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น แต่คู่สมรสไม่มีสิทธิมาแบ่งสินสมรสในทรัพย์สินที่พระภิกษุได้มาในระหว่างสมณเพศนั้นโดยอ้างถึงกฎหมายลักษณะห้ามเมีย บทที่ 37 ที่บัญญัติว่า "สามีศรัทธาในพระศาสนาสละภริยาและทรัพย์สินและสรรพเหตุ บวชเป็นพระภิกษุและสามเณร สินเดิมและสินสมรสของชาย สิทธิแก่หญิง" และอ้างถึงการที่บุคคลใดถวายทรัพย์สินแก่พระภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งเขาก็ไม่ได้นึกถึงภรรยาของพระภิกษุที่บวชอยู่ เพราะในปัจจุบันการที่บุคคลใดมีคู่สมรสอยู่แล้วไปบวชกฎหมายไม่ถือว่าการสมรสสิ้นสุด และถึงแม้ว่าการตกเป็นสมบัติของวัดนั้น วัดไม่ใช่ทายาทโดยธรรมหรือทายาทผู้รับพินัยกรรมของพระภิกษุก็ตาม ท่านอาจารย์อัมพร ณ ตะกั่วทุ่งได้เขียนอธิบายไว้ในหนังสือคำอธิบายประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ บรรพ 6 ว่าด้วยมรดก คำว่า "สมบัติ" พจนานุกรมแปลว่าเงินทองของมีค่า "ความมั่งมีสมบัติที่จะตกเป็นของวัด" น่าจะหมายความถึงทรัพย์สินสุทธิหลังจากหักใช้หนี้สินของพระภิกษุเสียก่อน ซึ่งผู้ที่จะเห็นด้วยกับความเห็นนี้ได้ ยกคำพิพากษาศาลฎีกาอ้างคือคำพิพากษาศาลฎีกาที่ 439/2479 ซึ่งคำพิพากษาศาลฎีกานี้พระภิกษุกลั่นทำสัญญากู้เงินโจทก์ พระภิกษุกลั่นมรณภาพก่อนที่มรดกพระภิกษุกลั่นจะตกเป็นของวัดจะต้องใช้หนี้แก่เจ้าหนี้ของพระภิกษุผู้มรณภาพเสีย

ให้สิ้นเชิงก่อน เพราะกฎหมายมรดกบทที่ 36 บัญญัติว่า “ให้เป็นมรดกตกเป็นของสงฆ์ นั้น” หมายถึงเมื่อได้ชำระหนี้สินของพระภิกษุมรณภาพเสียก่อน

หมายเหตุ คำพิพากษานี้ตัดสินโดยใช้กฎหมายเก่าคือกฎหมายลักษณะมรดกบทที่ 36 ซึ่งใช้คำว่า “มรดกเป็นของสงฆ์” และฝ่ายที่เห็นว่าก่อนที่ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างอยู่ในสมณเพศให้ “ตกเป็นสมบัติของวัด” ต้องเป็นทรัพย์สุทธิตี่หลังจากใช้หนี้สินของพระภิกษุเสียก่อน โดยยกตัวอย่างให้เห็นเช่น พระภิกษุไปกู้เงินจากนายคำหนึ่งแสนบาทและนายคำได้ขอให้พระภิกษุรูปนี้ซึ่งมีที่ดินมาก จำนองที่ดิน 1 แปลงเป็นหลักประกันในการชำระหนี้ ปรากฏว่า พระภิกษุก็ตกลง ต่อมา พระภิกษุรูปนี้มรณภาพ เจ้าหนี้จำนองจะบังคับจำนองที่ดินแปลงนี้ออกขายทอดตลาดได้หรือไม่ ซึ่งถ้าไม่ได้เพราะเป็นที่ธรณีสงฆ์ไปแล้วย่อมไม่อยู่ในความรับผิดชอบแห่งการบังคับคดี คงไม่น่าจะยุติธรรมและถูกต้อง ดังนั้น น่าจะแปลว่า คำว่า “สมบัติ” ควรหมายถึงหลังจากหักใช้หนี้สินให้แก่เจ้าหนี้หมดแล้ว และถ้ามีที่ดินติดจำนองก็ ต้องใช้หนี้จำนองก่อน เมื่อปลอดจากจำนองหรือบังคับขายทอดตลาดไปแล้ว เหลือสุทธิตเท่าใดเป็นของพระภิกษุผู้มรณภาพนั้นจึงตกเป็นของสงฆ์

ซึ่งในเรื่องทำนองนี้ยังไม่เกิดคดีขึ้นสู่ศาลแต่ผู้เขียนมีความเห็นด้วยกับฝ่ายหลังว่า คำว่า “ตกเป็นสมบัติของวัด” คำว่า “สมบัติ” ของพระภิกษุที่มรณภาพหมายถึง ทรัพย์สุทธิตหลังจากหักใช้หนี้สินของพระภิกษุเสียก่อน

วัดที่ถือว่าเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุก็คือวัดที่พระภิกษุนั้นสังกัดอยู่ ถึงแม้ว่าพระภิกษุจะออกไปในที่ต่าง ๆ แล้วมรณภาพลง ทรัพย์สินของพระภิกษุก็ตกเป็นสมบัติของวัดที่พระภิกษุรูปนั้นสังกัด คำว่าวัดตามมาตรา 31 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 คือวัดที่ได้รับพระทานวิสุงคามสีมาที่สำนักสงฆ์โดยมีพระภิกษุจำพรรษาอยู่ตั้งแต่ 4 รูปขึ้นไป

ในกรณีที่พระภิกษุถึงแก่มรณภาพและมีที่ดินตกเป็นสมบัติของวัด ตามมาตรา 1623 ที่นั่นตกเป็นที่ธรณีสงฆ์ ทายาทของพระภิกษุจะยกอายุความมรดกมาต่อผู้วัดไม่ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 1265/2495 พระภิกษุเขียวถึงแก่มรณภาพขณะเป็นพระภิกษุ อยู่ในวัดโจทก์ที่ดินแปลงนี้ยอมตกได้แก่วัด แม้ทายาทจะครอบครองมาเกิน 10 ปีแล้ว นับแต่พระภิกษุเขียวถึงแก่มรณภาพทายาทนั้นก็เอาที่ดินมรดกนั้นไม่ได้ เพราะที่ดินแปลงนี้เป็นของวัด จะใช้อายุความ 10 ปียันวัดให้เสียสิทธิหาได้ไม่

ส่วนในมาตรา 1623 ที่บัญญัติว่า “ทรัพย์สินของพระภิกษุที่ได้มาในระหว่างเป็นสมณเพศทรัพย์สินเหล่านั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุนั้น ถ้าพระภิกษุนั้นได้จำหน่ายไปในระหว่างมีชีวิตหรือโดยพินัยกรรม” หมายถึงถ้าพระภิกษุได้ทรัพย์สินมาในระหว่างสมณเพศได้จับจ่ายใช้สอยหรือยกให้ใครในระหว่างพระภิกษุมีชีวิตก็ทำได้หรือพระภิกษุได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินที่มีอยู่ให้แก่บุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ได้

คำพิพากษาฎีกาที่ 3712/2526 ที่ดินพิพาทเป็นทรัพย์สินที่ ผ.จตตะเบียนยกให้พระภิกษุ ฮ. ระหว่างเวลาที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุ ฮ. ถึงแก่มรณภาพที่ดินพิพาทจึงตกเป็นสมบัติของวัดโจทก์ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ ฮ. ตามมาตรา 1623

คำพิพากษาฎีกาที่ 1064/2532 บิดามารดาคนที่นาให้แก่พระภิกษุ ข. ภายหลังที่พระภิกษุ ข. บวชเป็นพระภิกษุ เมื่อพระภิกษุ ข. ขายที่นาแปลงดังกล่าวและนำเงินที่ขายได้ไปฝากธนาคาร เงินที่นำไปฝากธนาคารรวมทั้งดอกเบี้ยที่ได้รับถือว่าเป็นทรัพย์สินที่ได้มาในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศ เมื่อพระภิกษุ ข. ถึงแก่มรณภาพเงินฝากดังกล่าวยอมตกเป็นของวัดโจทก์ซึ่งเป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุ ข.

2. ทรัพย์สินที่ได้มาก่อนอุปสมบท

จากมาตรา 1624 ที่บัญญัติว่า “ทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ ทรัพย์สินนั้นหากตกเป็นสมบัติของวัดไม่และให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น หรือบุคคลนั้นจะจำหน่ายโดยประการ ใดตามกฎหมายก็ได้” ซึ่งหมายความว่าทรัพย์สินเหล่านั้นไม่ว่าจะเป็นอสังหาริมทรัพย์ หรือสังหาริมทรัพย์ ถ้าบุคคลผู้นี้ได้มาก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ และทรัพย์สินนั้นไม่ว่าจะนำเข้ามาไว้ในวัด

หรือไม่ก็ตาม เมื่อพระภิกษุถึงแก่มรณภาพ ทรัพย์สินเหล่านั้นไม่ตกเป็นสมบัติของวัด แต่ให้เป็นมรดกตกทอดแก่ทายาทโดยธรรมของบุคคลนั้น คือพระภิกษุรูปที่มรณภาพนั้น หรือพระภิกษุรูปนั้นจะจำหน่ายโดยประการใดตามกฎหมายก็ได้ เช่น ยกให้ใครไปแล้ว หรือทำพินัยกรรมยกทรัพย์สินให้ใคร ทรัพย์สินนั้นก็ตกแก่ผู้รับการยกให้ หรือทายาทผู้รับพินัยกรรมแล้วแต่กรณี

คำว่าทรัพย์สินใดเป็นของบุคคลนั้นก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ หมายถึง ได้ทรัพย์สินมาในระหว่างบวชครั้งสุดท้าย ถ้าพระภิกษุองค์นี้บวชสองครั้ง บวชครั้งแรกมีคนถวายพระพุทธรูปทองคำแล้วพระรูปนี้สึก ต่อมากลับมาบวชใหม่ บวชครั้งที่สองมีคนถวายพระพุทธรูปสัมฤทธิ์ ต่อมา พระภิกษุรูปนี้ถึงแก่มรณภาพ พระพุทธรูปทองคำตกแก่ทายาทโดยธรรม เพราะถือว่าได้มาก่อนอุปสมบทครั้งสุดท้ายและถ้าพระภิกษุรูปนี้ไม่มีทายาทโดยธรรมพระพุทธรูปทองคำจะตกแก่แผ่นดิน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1753 แต่พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ได้มาระหว่างสมณเพศ พระพุทธรูปสัมฤทธิ์ตกเป็นสมบัติของวัดที่เป็นภูมิลำเนาของพระภิกษุองค์นี้

การที่บุคคลได้ทรัพย์สินมาก่อนอุปสมบทเป็นพระภิกษุ แต่ได้จดทะเบียนโอนสิทธิหลังจากอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้วนั้น ถือว่าได้ทรัพย์สินนั้นมาก่อนบวช ทรัพย์สินนั้นจึงไม่ตกเป็นสมบัติของวัด

คำพิพากษาฎีกาที่ 273/2475 พระภิกษุได้รับมรดกที่ดินก่อนอุปสมบท แต่มาโอนใส่ชื่อในโฉนดเมื่ออุปสมบทแล้ว เมื่อพระภิกษุมรณะลงที่ดินหาดกเป็นของอารามไม่

คำพิพากษาฎีกาที่ 903/2536 การที่ ช.เช่าซื้อที่พิพาท และชำระค่าเช่าซื้อครบ ถ้วนก่อนบวชเป็นพระภิกษุ แต่ผู้ให้เช่าซื้อโอนที่พิพาทให้ช. ช.บวชเป็นพระภิกษุนั้นต้องถือว่า ช.ได้ที่พิพาทมาแล้วก่อนที่จะบวช เพราะการจดทะเบียนการได้มาภายหลังเป็นเพียงทำให้การได้มาสมบูรณ์ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 1299 วรรคแรกเท่านั้น แม้ ช.จะถึงแก่กรรมในระหว่างที่อยู่ในสมณเพศที่พิพาทก็ไม่ตกเป็นสมบัติของวัดตาม มาตรา 1623 ☺